

Ružica Kolarević-Kovačić
Petar Strčić

Arhiv Hrvatske, Zagreb, Marulićev trg 21

PRIJEDLOG IVANA BOJNIČIĆA O NAZIVU I POLOŽAJU ZEMALJSKOG ARHIVA (1921)

UDK 930.25:727.8 »BOJNIČIĆ«

Primljeno: 15. 2. 1990.

Pregledni članak

Ravnatelj Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva u Zagrebu dr. Ivan Bojničić podnio je 1921. god. Predsjedništvu Kr. hrvatsko-slavonske zemaljske vlade dopis kojim je opisao položaj i sadržaj ondašnjih arhiva u Kraljevini SHS i nekih arhivskih zbirki te dao prijedlog njihovih novih imena; predložio je i reorganizaciju prema kojoj bi postojala četiri državna arhiva (u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Dubrovniku). U navedenom elaboratu predložio je i novo ime arhivu: »Državni arhiv S.H.S. u Zagrebu«. Donose se i svi ostali dopisi nastali u vezi s ovim zahtjevom promjene imena Zemaljskog arhiva.

Nastankom Kraljevine SHS 1918. god. i njenim unutrašnjim administrativnim uređenjem, tijekom prvih poratnih godina nametnulo se i pitanje položaja i naziva Kraljevskoga hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog zemaljskog arhiva u Zagrebu, kako je nosio naslov od 1870. god. dalje.¹ S obzirom i na neke druge promjene i suvremene potrebe,

¹ Sam Bojničić navodi kao godinu utemeljenja arhiva 1745. god., a konačno je Zemaljski arkiv uređen Zakonskim člankom VII. od 12. rujna 1870. godine.

stručnjaci su počeli razmišljati i o bržem razvoju arhivske službe općenito. O svemu tome osobito je razmišljao Ivan Bojničić, ravnatelj spomenutog Arhiva.

Ivan Bojničić pl. Kninski rođen je u Valpovu 24. prosinca 1858., a umro je u Zagrebu 11. lipnja 1925. godine. Školovao se u Osijeku i Budimpešti, gdje je studirao pravo i filozofiju, a bavio se i poviješću. Doktorirao je 1880. godine (tema: »Krivotvorenje isprava u srednjem vijeku«). Bio je pristav Arheološkog muzeja, lektor mađarskog jezika na Filozofskom fakultetu, arhivar (zapravo: arhivist). Istodobno je bio izvanredni profesor Filozofskog fakulteta Sveučilišta — sve u Zagrebu. Posebno se bavio pitanjima arhivistike i uređenja arhiva, pa je već 1885. god. bio imenovan članom povjerenstva za uređenje Kr. zemaljskog arhiva u Zagrebu, a od 1892. god. postaje i njegovim ravnateljem. Bavio se i politikom te je bio zastupnik Hrvatskog Sabora, a posvetio se i izdavačkoj djelatnosti pa je bio utemeljivač-urednik »Kroatische Revue«, »Glasnika društva umjetnosti«, »Vjesnika Kr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arhiva« itd. Osobito se zanima za numizmatiku, epigrafiku, genealogiju, heraldiku, hrvatsku povijest te povijest općenito. Prvu raspravu objavio je 1878. god. (»Povijest, oblik i uporaba prstenja kod starih naobraženih naroda«). Najopsežnije djelo heraldičke i genealoške naravi grbovnik plemstva Hrvatske i Slavonije izašlo mu je u Nürnbergu godine 1899., pod naslovom »Der Adel von Kroatien und Slavonien« kao četvrti svezak, trinaesti odjel serije poznate pod zajedničkim nazivom: »J. Siebmacher's Wappenbuch«. Bavio se i prevođenjem, a također bio je općenito društveno aktivan te je npr. bio tajnik i potpredsjednik »Društva umjetnosti« u Zagrebu, Hrvatskog arheološkog društva, bio je osnivač masonske lože »Hrvatska vila« u Zagrebu. Osobito je zaslužan za razvoj Kralj. zemaljskog arhiva — danas Arhiva Hrvatske.²

U kraćem elaboratu upućenom Predsjedništvu Kr. hrvatsko-slavonske zemaljske vlade u Zagrebu 1921. god.³ o »Nazivu i položaju zemaljskog arhiva«, Bojničić zapravo detaljnije analizira stanje Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva,⁴ te nekih drugih ar-

² Deželić, Velimir. Bojničić Kninski pl. Ivan. U: ZNAMENITI I ZASLUŽNI HRVATI. Zagreb, 1925., 32; Dr. Ivan pl. Bojničić Kninski 1858—1925. VJESNIK KR. DRŽAVNOG ARHIVA. Zagreb, 2, 1926, 1—12; Novak, V. Bojničić Ivan dr. U: Stanojević St. NARODNA ENCIKLOPEDIJA SRPSKO-HRVATSKO-SLOVENACKA (Dalje citirana: NARODNA ENCIKLOPEDIJA). Zagreb 1, 247—248; Antoljak, Stjepan. Bojničić Ivan pl. Kninski. U: HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA. Zagreb, 1942, 3, 16; Isti: Bojničić Ivan. U: ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE. Zagreb, 1982, 2, 39; Svab, Mladen. Bojničić Ivan. U: HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON. Zagreb, 1989, 2, 99—100.

³ Kopija ovog kraćeg elaborata se nalazi u Registraturi Arhiva Hrvatske pod br. 100 (od 25. lipnja 1921), kut. 22 i donosi se u Prilogu 1.

⁴ O Arhivu Hrvatske vidi literaturu u: ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR HRVATSKA. Beograd, 1984., 54.

hiva u novoj državnoj zajednici — Kr. srpskog državnog arhiva u Beogradu,⁵ Guberijalnog arhiva ili arhiva ces. i kr. namjesništva u Zadru,⁶ Arhiva Republike Dubrovačke u Dubrovniku⁷ i Deželnog arhiva Vojvodstva Kranjske u Ljubljani,⁸ uz to razmatra i pitanja Arhiva kaptola prvostolne crkve zagrebačke i njegova vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*) crkve zagrebačke,⁹ Arhiva kr. slobodnog grada Zagreba,¹⁰ koji su se nalazili u Zemaljskom arhivu u Zagrebu, te Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu,¹¹ Arhiva kaptola Čazmanskog u Varaždinu,¹² Arhiva kaptola senjskog,¹³ Arhiva plemenite općine Turopoljske u Velikoj Gorici, Arhiva hrvatskih gradova i arhivske zbirke Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.¹⁴ O svakoj od tih institucija daje određeni broj podataka, te prijedloge njihova uređenja. I. Bojničić smatra da bi se od svih spomenutih arhiva u Kraljevini SHS trebalo formirati samo četiri arhiva, i to Državni arhiv u Beogradu, Državni arhiv u Zagrebu, Državni arhiv u Ljubljani i Državni arhiv u Dubrovniku. Smatra da bi svi arhivi morali biti u nadležnosti centralne uprave u Beogradu, na čelu koje bi bilo »Arkivalno veće«, a njemu nadležno trebalo bi biti Ministarstvo inostranih dela. A dok se to sve riješi i uredi, Ivan Bojničić predlaže da se Zemaljski arhiv u Zagrebu preimenuje u »Državni arhiv Kraljevine S.H.S. u Zagrebu.«

⁵ O razvoju arhivske službe u SR Srbiji i Arhivu Srbije uspoređi literaturu u: ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR SRBIJA. Beograd, 1978, 9.

⁶ Šišić, Ferdo. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Zagreb, 1925, 14—15; Stulli, Bernard. Arhivi, Hrvatska SR. U: ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE. Zagreb, 1980, 1, 250—294 i literatura u: ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR HRVATSKA. Beograd, 1984, 323—324.

⁷ Vidi literaturu u: ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR HRVATSKA. Beograd, 1984, 135.

⁸ Usp. ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR SLOVENIJA. Beograd, 1984, 27—74.

⁹ Šišić, F. n. dj., str. 13—14; Šišić, F. Arhivi. U: »NARODNA ENCIKLOPEDIJA«. Zagreb, knj. 1, str. 77; Buturac, Josip. Kaptolski arhiv u Zagrebu. VJESNIK HRVATSKOG DRŽAVNOG ARHIVA. Zagreb, 11 (1945), 59—80; Hrg Metod. Registar isprava arhiva Zagrebačkog kaptola iz XV. stoljeća. ARHIVSKI VJESNIK. Zagreb, 15 (1972), 213—253; Arhivi, n. dj., str. 264.

¹⁰ Vidi literaturu u: ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR HRVATSKA. Beograd, 1984, str. 350.

¹¹ Šišić, F. n. dj., str. 11—13; Šišić, F. Arhivi. U: »NARODNA ENCIKLOPEDIJA«, knj. 1, str. 77; Stulli, B. n. dj., str. 266.

¹² Stulli, B. n. dj., str. 266.

¹³ Kraljić, Vlado. Sumarni prikaz današnjeg stanja i sadržaja biskupskog i kaptolskog arhiva u Senju. VJESNIK HISTORIJSKIH ARHIVA U RIJECI I PAZINU. Rijeka, 16 (1971), 285—291; Isti: Popis arhivske građe arhiva biskupije u Senju i arhiva starog kaptola u Senju. VJESNIK HISTORIJSKIH ARHIVA U RIJECI I PAZINU. Rijeka, 20 (1975—1976), 231—299, 21 (1977), 311—350 i 22 (1978), 165—204.

¹⁴ Vidi u: ARHIVSKI FONDOVI I ZBIRKE U SFRJ SR HRVATSKA. Beograd, 1984, str. 424.

Tadašnja vlada na njegov dopis nije odgovorila. Međutim zanimljivo je da se neovisno o ovom prijedlogu i elaboratu već slijedeće godine Odbor Državne arhive u Beogradu — koji je postavljen Ukazom kralja Aleksandra sa zadatkom da izradi Uredbu »a posle i zakon o uređenju Državne arhive u Beogradu« i ostalih arhiva u Kraljevini.¹⁵ — obratio dopisom br. 140 od 10. juna 1922.¹⁶ god. »Upravi Državnog Arhiva« u Zagrebu s molbom da mu pošalje »Pravilnike, zakone i uredbe« po kojima se ovaj arhiv »upravlja«, a Odbor je bio uvjeren da će ovaj arhiv posjedovati takve propise jer je »starijeg postojanja«. Ujedno Odbor traži i spisak činovnika i službenika Državnog arhiva u Zagrebu, njihova zvanja, visinu osobnog dohotka, prava i poslove koje obavljaju u arhivu. Na taj dopis Ravnateljstvo Kr. zemaljskog arhiva (Dr. I. Bojničić) odgovorio je dopisom¹⁷ u kom se donosi točan popis »Činovništva« Zemaljskog arhiva, upućuje se na literaturu koja donosi popis fondova — građe što se čuva u ovom Arhivu i na predstavke upućene nadležnim organima preko štampe (npr. u »Jugoslavenskoj knjizi«, »Novoj Evropi«) u kojima dr. I. Bojničić iznosi svoje — izrečene već u navedenom elaboratu — o organizaciji arhivske službe u Kraljevini S.H.S. Ujedno dr. Bojničić predlaže i proširenje »Odbora Državne Arhive« u Beogradu u »Odbor za arhive Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, te predlaže sastav tog odbora i njegove zadatke (kao što su npr. proučavanje arhivalnog zakonodavstva Evrope, pitanja likvidacije bivše Austro-Ugarske Monarhije i dr.)

Kako još uvijek na podneseni prijedlog o novom nazivu Zemaljskog arhiva nije bilo odgovora dr. I. Bojničić ponovo 1922. god. obraćajući se dopisom Predsjedništvu pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu¹⁸ u povodu rješavanja pitanja osobnih dohodaka arhivskih radnika — upozorava i na svoj elaborat¹⁹ sa zahtjevom da se promijeni naziv arhiva u »državni« ponavljajući da je naziv »zemaljski« zastario i da naziv »državni« odgovara i samoj funkciji arhiva.

I konačno, dr. I. Bojničić upućuje novi dopis Predsjedništvu Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju,²⁰ kojim moli da stari pečat Zemaljskog arhiva zamjeni »novim pečatom« s novim državnim grbom i natpisom »Kralj. Državni Arhiv u Zagrebu«. Tek tada, točnije rečeno 9. kolovoza 1922. god.²¹ Predsjedništvo pokrajinske uprave upućuje Ravnateljstvu Kr. zemaljskog arhiva dopis br. 7494 Prs./1922 kojim

¹⁵ Registratura Arhiva Hrvatske, dok. br. 131 (od 15. jula 1922), kut. 23.

¹⁶ Vidi bilj. 15.

¹⁷ Registratura Arhiva Hrvatske, dok. br. 133 (od 18. jula 1922), kut. 23.

¹⁸ Registratura Arhiva Hrvatske, dok. br. 120 (od 4. juli 1922), kut. 23.

¹⁹ Navedeni elaborat pod br. 3.

²⁰ Registratura Arhiva Hrvatske, dok. br. 134 (od 18. srpnja 1922), kut. 23. Vidi prilog: 2

²¹ Registratura Arhiva Hrvatske, dok. br. 150 (od 28. kolovoza 1922), kut. 23.

odobrava nabavu novog pečata sa državnim grbom i napisom »Kr. državni arhiv u Zagrebu«. Na tom kratkom odobrenju u produžetku dopisa nalaze se bilješke pisane rukom dr. I. Bojničića sa oznakom »Pro domo« u 6 točaka. Ne bi smo ovdje iznosili sve točke, ali bismo upozorili na točku 1. u kojoj naglašava da »poslije ustava (odnosi se na Vidovdanski ustav) ne treba nikakvog drugog objašnjenja osim ovog saopćenja o promjeni naziva,²² i točka 6. u kojoj se naglašava da će rješenje »o državno-pravnom položaju ovog arhiva uslijediti onda kad dođe na red riješenje arhivalnog pitanja za cijelu kraljevinu.«

Elaborat (ili kako ga sam dr. I. Bojničić naziva »memorandum«) kao i svi navedeni dokumenti nastali u vezi sa zahtjevom za promjenom naziva Zemaljskog arhiva, vrijedno su svjedočanstvo o položaju Hrvatske, u sklopu Jugoslavije. Omogućuje bolje razumijevanje niza problema u razvoju spomenutih arhiva, a i zalaganju samog dr. I. Bojničića da se provede ovaj njegov prijedlog.

Prilog: 1

Str. 6. i 7. elaborata dr Ivana Bojničića sa konkretnim prijedlozima o organizaciji arhivske službe u Kraljevini SHS.

... »Glede svih spomenutih istorijskih i diplomatsko-paleografskih arhiva naše države usudujem se merodavnom mestu podneti sledeće svoje dobro promišljeno

mnenje i predlog:

Od svih spomenutih arhiva imala bi se stvarati četiri velika državna arhiva, koja bi stajala pod jednom **centralnom upravom u Beogradu**. Četiri državna arhiva bila bi ova:

- I. Državni arhiv u Beogradu.
- II. Državni arhiv u Zagrebu.
- III. Državni arhiv u Ljubljani.
- IV. Državni arhiv u Dubrovniku.

Svaki od ovih državnih arhiva imao bi stajati pod ravnateljstvom po jednoga državnoga arhivara. Državni arhivari morali bi bezuvjetno biti strukovnjaci paleografi i istoričari, te bi morali imati doktorat prava ili filozofije. Danas stoje ovakovi strukovnjaci samo na čelu zagrebačkoga i ljubljanskoga zem. arhiva (u Zagrebu potpisani, a u Ljubljani Dr. Mantuani).

²² Ustav Kraljevine SHS iz 1921. izbacuje iz upotrebe riječ »zemaljski«. Navodi se jedino u čl. 91. »zemaljskih zakona«. Čl. 104. određuje da se državna nadležstva ustanovljuju prema propisima zakona. Prema čl. 107. državni službenici su organi državne cjeline, dakle nema »zemaljskih« službenika. Implicite Ustav nigdje ne spominje arhive i slične ustanove, međutim iz njegove terminologije proizlazi da »zemaljski« organi postaju »državni«. Budući da to nije bilo jasno ni Bojničiću, a niti Naggyu, obojici pravnik, dr Nagy se obratio za tumačenje banskome savjetniku Trifkoviću i od njega dobio obavještenja koja u ovom dokumentu dopisuje Bojničić pod oznakom »Pro domo« u šest točaka. Prilog: 3.

Nad ovim državnim arhivima imala bi stajati centralna uprava u Beogradu. Ovom centralnom upravom imalo bi upravljati takozvano **arkivalno veće**, koje bi imalo stajati neposredno pod Ministarstvom inostranih dela. Članovi toga arkivalnoga veća imala bi biti četiri državna arkivara te isto toliko univerzitetских profesora istorije i njenih pomoćnih znanosti, pod predsedanjem samoga Ministra inostranih dela ili njegovoga zamenika. Ovo bi se Arkivalno veće imali sastati četiri puta na godinu ili po potrebi u Beogradu, te bi imalo rešavati sva načelna pitanja glede ustrojstva i uređenja arkiva, dočim bi ostala pitanja, n.p. personalna, finansijalna itd. rešavalo samo Ministarstvo.

Ovakova centralna uprava državnih arkiva sa decentralizovanim sjedištima dotičnih arkiva provedena je u svim velikim kulturnim državama Evrope, n.p. u Engleskoj, Francuskoj, Italiji, Njemačkoj itd.

Moj dakle predlog nije ništa novoga.

Ako bi se na merodavnom mestu prihvatio moj predlog, imala bi se ta stvar dakako urediti Ukazom Njegova Veličanstva ili zakonom Zakonodavne Skupštine.

Dok se to pitanje konačno reši, molim, da se Kr. hrvatsko-slavonsko dalmatinskom zemaljskom arhivu u Zagrebu već sada podeli naslov: **»Državni arkiv kraljevine S.H.S. u Zagrebu.«**

U Zagrebu, na dan sv. Ćirila i Metodije god. 1921.

Ravnatelj kr. zemaljskog arkiva:«

Prilog: 2

PREDSJEDNIŠTVU
POKRAJINSKE UPRAVE ZA HRVATSKU I SLAVONIJU
u

Zagrebu

Obzirom na to što ovaj Zemaljski Arkiv rabi još uvijek svoj stari pečat, koji je već istrošen pa sad mora da daje napraviti drugi moli potpisano ravnateljstvo da ga Predsjedništvo Pokrajinske Uprave obavijesti smije li napraviti novi pečat s novim državnim grbom i natpisom »Kralj. Državni Arkiv u Zagrebu«. Već je u više prigoda zamoljen da se zastarjeli naziv »Zemaljski« zamijeni novim stvarnim »Državni« kano ga imaju i drugi uredi npr. »Državna blagajna«.

Ravnateljstvo Kralj. Zem. Arkiva.

Prilog: 3

Broj 7494 — Prs.

M.P.

1922.

Ravnateljstvu kr. zemaljskog arkiva

u/

Zagrebu

Na broj 134 od 19. jula o.g. dozvoljava se nabava novoga pečata sa državnim grbom i napisom »Kr. državni arkiv u Zagrebu.«

Za Pokrajinskog Namesnika
kr. banski savjetnik:

Trifković
v. r.

Br. 150/1922

Pro domo

Povodom gornjeg rješenja o novom pečatu arkiva konferirao je 26. augusta 1922 po nalogu ravnatelja arkiva tajnik dr. J. Naggy sa šefom predsjedništva pokrajinske uprave Kralj. banskim savjetnikom Trifkovićem i dobio od njega ova obavještenja:

1. Kako su poslije primljenog ustava sve ustanove od zemaljskih postale državne tako je »državnim« postao i ovaj arhiv. Poslije ustava ne treba nikakvog službenog saopćenja o promjeni naslova.

2. Arhiv ima da istupa u javnosti a naročito u svojim dopisima kao »državni«.

3. Kad on bude i dalje označen kao zemaljski ima da sa svoje strane upozori da je »državni«.

4. Nastanu li ikakova razna mišljenja u pogledu njegovog položaja predsjedništvo pokrajinske uprave riješit će uvijek u korist njegovog naziva kao »državni«.

5. Namještenici arhiva postaju pro facto »državni« — naročito oni koji su prije bili označeni kao zemaljski.

6. No rješenje o državnom položaju ovog arhiva uslijedit će onda kad dođe na red rješenje arhivalnog pitanja za cijelu Kraljevinu.

U Zagrebu, 28. augusta 1922.

Ravnateljstvo Kralj. državnog
arhiva

v.r.

M.P.

J. Naggy, v.r.

Summary

THE SUGGESTIONS OF IVAN BOJNICIĆ CONCERNING THE NAME AND POSITION OF THE 'ZEMALJSKI ARHIV' IN ZAGREB (1921)

The Director of the Royal Croatian-Slavonian-Dalmatian County Archive in Zagreb — dr Ivan Bojničić presented in 1921 to the Presidency of the Royal Croatian-Slavonian-Dalmatian county government a report describing the position and contents of the archive in the Kingdom of Slovenia, Croatia and Serbia as well as some other archival collections and stated suggestions for their new names. He suggested also a reorganisation according to which there would be four state archives (in Belgrade, Zagreb, Ljubljana and Dubrovnik). He also suggested the new name of the archive to be 'State Archive of Slovenia, Croatia and Serbia in Zagreb'. Presented are all other reports emerging in connection to this demand.

The summary translated into English Dubravko Pajalić